

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ

© 2015 ЯРОШЕНКО І. В., СЕМИГУЛІНА І. Б.

УДК 332.145

Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б.

Методичні підходи щодо створення та забезпечення функціонування системи моніторингу та оцінки соціально-економічного розвитку регіонів в Україні

У роботі розглянуті методичні підходи щодо створення та забезпечення функціонування системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів в Україні. Забезпечення стабільності соціально-економічного розвитку регіонів вимагає ефективного організаційного управління на базі постійного моніторингу та оцінки поточного соціально-економічного стану регіону з метою актуалізації прийняття управлінських рішень і визначення майбутніх перспектив розвитку. Організація такого моніторингу дозволяє встановити взаємозв'язки між показниками соціально-економічного розвитку регіону і оперативно реагувати на негативні тенденції, які характеризують ці показники. Система моніторингу та оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України на основі запропонованих в роботі методичних рекомендацій є оперативною, динамічною і гнучкою, показує наявність відмінностей у рівні соціально-економічного розвитку регіонів протягом аналізованого періоду в часі. Запропоновані методичні підходи до створення системи моніторингу та оцінки розвитку регіону дозволяють практично в режимі реального часу здійснювати незалежні оцінки тенденцій розвитку його соціально-економічного стану, отримувати інформацію про стан економічної кон'юнктури в реальному секторі економіки та її можливих змінах, оперативно проводити аналіз фінансового стану регіону і найважливіших факторів, що визначають регіональну соціально-економічну політику.

Ключові слова: система моніторингу та оцінки, соціально-економічний розвиток, регіональна політика, державне управління, проблеми розвитку

Рис.: 1. **Формул:** 4. **Бібл.:** 18.

Ярошенко Ігор Васильович – науковий співробітник, відділ проблем розвитку регіональної економіки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

Email: iyaroshenko@i.ua

Семигуліна Ірина Борисівна – молодший науковий співробітник, відділ проблем розвитку регіональної економіки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

УДК 332.145

UDC 332.145

Ярошенко И. В., Семигулина И. Б. Методические подходы к созданию и обеспечению функционирования системы мониторинга и оценки социально-экономического развития регионов в Украине

Yaroshenko I. V., Semigulina I. B. Methodological Approaches to Creation and Maintenance of the System of Monitoring and Evaluation of the Socioeconomic Development and of Ukraine's Regions

В работе рассмотрены методические подходы к созданию и обеспечению функционирования системы мониторинга социально-экономического развития регионов в Украине. Обеспечение стабильности социально-экономического развития регионов требует эффективного организационного управления на базе постоянного мониторинга и оценки текущего социально-экономического состояния региона с целью актуализации принятия управленческих решений и определения будущих перспектив развития. Организация такого мониторинга позволяет установить взаимосвязи между показателями социально-экономического развития региона и оперативно реагировать на негативные тенденции, которые характеризуют эти показатели. Система мониторинга и оценки социально-экономического развития регионов Украины, на основе предложенных в работе методических рекомендаций, является оперативной, динамичной и гибкой, показывает наличие различий в уровне социально-экономического развития регионов в течение анализируемого периода во времени. Предложенные методические подходы к созданию системы мониторинга и оценки развития региона позволяют, практически в режиме реального времени, осуществлять независимые оценки тенденций развития его социально-экономического состояния, получать информацию о состоянии экономической конъюнктуры в реальном секторе экономики и ее возможных изменениях, оперативно проводить анализ финансового состояния региона и важнейших факторов, которые определяют региональную социально-экономическую политику.

The article discusses methodological approaches to creation and maintenance of the system of monitoring of the socioeconomic development of Ukrainian regions. Ensuring stability of the socioeconomic development of regions requires efficient organizational management based on constant monitoring and evaluation of the current socioeconomic state of the region with a view to updating the managerial decision-making and determining the future development prospects. Organization of such monitoring allows establishing the relations between the indicators of the socioeconomic development of the region and responding to negative trends in these indicators in a timely manner. The system of monitoring and evaluation of the socioeconomic development of Ukrainian regions based on the methodological recommendations proposed in this work is time-efficient, dynamic, and flexible; it demonstrates the existing variations in the level of the socioeconomic development of regions within the studied time frame. The proposed methodological approaches to creation of the system of monitoring and evaluation of the development of the region allow virtually real-time independent assessment of trends in the development of its socioeconomic state, obtaining information on the state of the business climate in the real sector of the economy and its possible changes, promptly analyzing the financial state of the region and the most essential factors that determine the regional socioeconomic policy.

Keywords: system of monitoring and evaluation, socioeconomic development, regional policy, state management, development issues

Pic.: 1. **Formulae:** 4. **Bibl.:** 18.

Ключевые слова: система моніторингу та оцінки, соціально-економічне розвиток, регіональна політика, державне управління, проблеми розвитку

Рис.: 1. Формул.: 4. Библ.: 18.

Ярошенко Игорь Васильевич – научный сотрудник, отдел проблем развития региональной экономики, Научно-исследовательский центр промышленных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 эт., Харьков, 61022, Украина)

Email: iyaroshenko@i.ua

Семигулина Ирина Борисовна – младший научный сотрудник, отдел проблем развития региональной экономики, Научно-исследовательский центр промышленных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 эт., Харьков, 61022, Украина)

Yaroshenko Igor V. – Research Associate, Department of Regional Economic Problems, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Email: iyaroshenko@i.ua

Semigulina Irina B. – Junior Researcher, Department of Regional Economic Problems, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Система управління регіональним розвитком в Україні в умовах активної інтеграції в світовий економічний простір потребує суттєвої модернізації напрямків територіального регіонального управління з метою досягнення реальних ефективних результатів на основі впровадження принципів децентралізації, збалансованості, конкурентності і сталого розвитку [10 – 16].

Забезпечення стабільності соціально-економічного розвитку регіонів вимагає ефективного організаційного управління на базі постійного моніторингу поточного соціально-економічного стану регіону, з метою актуалізації прийняття управлінських рішень і визначення майбутніх перспектив розвитку. Організація такого моніторингу дозволяє встановити взаємозв'язки між показниками соціально-економічного розвитку регіону і оперативно реагувати на негативні тенденції, які характеризують ці показники.

На теперішній час соціально-економічна ситуація в Україні потребує пошуку нових ідей, підходів і засобів підвищення темпів зростання соціально-економічного розвитку регіонів. Першочергової уваги заслуговує детальний аналіз управлінських рішень, які повинні бути спрямованими на забезпечення стабільного, збалансованого розвитку регіону та створення соціально-економічного клімату, сприятливого для вільної реалізації суб'єктами ринку власних цілей і підвищення якості життя населення.

У роботах вітчизняних економістів-науковців [1; 2; 4; 7] зазначається, що розв'язання проблеми управління соціально-економічним розвитком регіону має спиратися на повне і адекватне відображення економічної і соціальної динаміки по кожному окремо визначеному показнику системи адміністративно-територіального устрою на фоні відповідних середніх показників по країні. Отже, однією з найважливіших науково-технічних і соціально-економічних проблем на даний час є проблема ефективного застосування інформаційних технологій контролю, або інформаційних систем поточного моніторингу, у забезпеченні ефективної регіональної політики соціально-економічного розвитку.

Система моніторингу та оцінки розвитку регіону дозволяє практично в режимі реального часу здійснювати незалежні оцінки тенденцій розвитку його соціально-економічного стану, отримувати інформацію про стан економічної кон'юнктури в реальному секторі економіки та її можливих зміни, оперативно проводити аналіз фінансово-

го стану регіону і найважливіших факторів, що визначають регіональну соціально-економічну політику.

Керівництво регіону може відслідковувати найважливіші тенденції розвитку соціально-економічних процесів і оперативно оцінювати вплив основних факторів, які визначають можливі зміни в цих процесах. Система моніторингу та оцінки розвитку регіону формує необхідну основу для раннього виявлення виникаючих в розвитку регіону диспропорцій, що дозволяє підвищити ефективність реалізації стратегії розвитку.

Досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку регіону означає можливість підвищення ефективності його розвитку, право посісти належне місце в системі державного устрою та сприяти економічному зростанню в країні [5].

Згідно із концептуальними положеннями системи моніторингу на першому етапі її створення відбувається відбір показників моніторингу, який забезпечує всебічність спостереження та оцінки соціально-економічного розвитку регіонів [17; 18].

Зважаючи на те, що регіональні системи характеризуються високим ступенем складності і широкою спрямованістю діяльності, інформаційна модель їх стану має включати великий обсяг кількісних і якісних показників, що відображають економічний, соціальний, фінансовий, екологічний та інші аспекти стану і розвитку регіону. Враховуючи, що система моніторингу соціально-економічного стану регіону виконує одночасно декілька функцій, чим більш повним і якісним буде перелік показників, за якими здійснюється моніторинг, тим більш ефективними будуть управлінські рішення. Але вона не повинна бути надмірною, оскільки це ускладнить виявлення дійсно важливих чинників соціально-економічного розвитку.

Значна кількість показників, з одного боку, значно підвищує якість інформаційної моделі, а з іншого – призводить до інформаційного перевантаження процесів прийняття рішень і робить важкою інтерпретацію отриманих результатів, тому доцільним при формуванні системи показників буде врахування певних вимог [5]:

- система показників повинна забезпечити максимальну інформативність результатів оцінки; до переліку показників доцільно включати лише ті показники, які несуть значиме інформаційне навантаження для оцінки соціально-економічного розвитку регіону;

- система показників повинна бути повною і забезпечувати достатню інтенсивність виміру, тобто показники мають утворювати взаємопов'язані системи, що мають велику внутрішню мінливість;
- система показників повинна бути достовірною, адекватно відображати реальний стан регіональних систем, бути нейтральною по відношенню до всіх об'єктів оцінки. Для забезпечення достовірності і об'єктивності результатів порівняння необхідно приведення до єдиного виду показників, що використовуються;
- система показників повинна бути порівняльною, забезпечувати можливість проведення порівняльного (фонового) аналізу соціально-економічного розвитку регіону в часі;
- система показників повинна бути інформаційно-прозорою.

До переліку показників необхідно включати показники, що не мають подвійного тлумачення і є доступними (наприклад, дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного банку України). Пропонування переліку таких конкретних показників необхідно розпочати з формулювання завдань, що стоять перед системою показників і повинні бути інструментом діагностики і прийняття оптимальних управлінських рішень щодо соціально-економічного розвитку регіону. Отже, потрібно вирішити такі завдання [3]:

1. Кількісно і якісно оцінити соціально-економічний розвиток регіону; під кількісною оцінкою розуміється розробка методики розрахунку визначеної обґрунтованої шкали розміру показника, якісна оцінка – визначення шкали соціально-економічного розвитку регіону.
2. Сформулювати комплекс показників, що характеризують соціально-економічний розвиток регіону, які можна порівнювати в часі і просторі; співставлення в просторі необхідно для того, щоб можна було коректно порівнювати оцінку, проведenu за даною методикою в різних регіонах, а співставлення в часі – для вивчення динаміки соціально-економічного розвитку в цілому і в розрізі регіонів.
3. Встановити стохастичний причинно-наслідковий зв'язок у процесі оцінки соціально-економічного розвитку регіону; вивчення причинно-наслідкового зв'язку дозволить визначити обґрунтованість вибору показників і їх взаємний вплив між собою.
4. Виявляти фактори, в першу чергу ті, що мають дестабілізуючий вплив на соціально-економічний розвиток регіону. Рішення цього завдання дозволяє обґрунтувати напрям дій для зниження негативного впливу цих факторів на рівень соціально-економічного розвитку, забезпечити прогнозування змін соціально-економічного розвитку регіону за рахунок прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на нівелювання впливу на них дестабілізуючих факторів.

Вирішення завдань щодо відбору показників, за допомогою яких вимірюється, оцінюється і прогнозується соціально-економічний розвиток регіону, можливо лише з позиції системного підходу. Оцінювати, діагностувати,

а потім на цій основі приймати управлінські рішення по підвищенню тієї чи іншої компоненти соціально-економічного розвитку регіону не можливо ізолювано, а доцільно і необхідно це проводити з урахуванням системного зв'язку.

Крім перерахованих вище завдань і вимог до побудови системи показників, які характеризують соціально-економічний розвиток регіону, необхідно спиратися на принципи [3]: обмеженості, неформальності, наочності, деревоподібності структури.

Принцип обмеженості вказує, що сукупність показників тільки тоді є системною, коли має загальну організаційну основу, що пояснює логіку її побудови. Принцип неформальності припускає, що система показників повинна бути максимально динамічною і необхідною для прийняття управлінських рішень. Принцип наочності свідчить про наявність оптимального набору суттєвих показників, які взаємно доповнюють, але не дублюють один одного. Принцип деревоподібності структури припускає наявність у системі пов'язаних логічно і формальними співвідношеннями часткових, узагальнених і інтегральних показників.

Враховуючи необхідність побудови багатоетапного алгоритму для вирішення переліку поставлених завдань, доцільним рішенням для побудови соціально-економічного моніторингу є застосування інтегрального показника, перевагами використання якого є можливість здійснення багатосторонньої, об'єктивної оцінки соціально-економічних процесів, проведення міжрегіонального аналізу рівня розвитку регіонів і оцінки їх потенціалу. Аналіз наукової літератури з цього питання дозволив зробити висновок про існування декількох частково взаємовиключних підходів [8].

Оцінка рівня соціально-економічного розвитку регіонів проводиться на основі системи часткових показників, які мають різний розмір, одиниці вимірювання і характеризують різні напрями розвитку регіонів, тому вирішення цієї проблеми потребує приведення показників до єдиних характеристик (нормування), що дозволить досягнути відносно високої точності оцінки розвитку регіонів.

Найбільш використовуваними способами нормування показників є: розрахунок співвідношення окремих значень показників та величини максимально (мінімального) значення показника по даним інших регіонів і оцінка відносної відстані між фактичним значенням показника та максимальним (мінімальним).

Для групування нормованих даних в єдиний інтегральний показник найбільш простим способом є поєднання показників за допомогою формул простої арифметичної або геометричної середньої, при застосуванні яких не враховується ступінь впливу кожного показника на загальний рівень розвитку регіону. Іншим часто використовуваним способом є формула середньоарифметичної зваженої, що дає можливість урахування в інтегральній оцінці вагомих значень окремих показників соціально-економічного розвитку регіонів.

Запропоновані у дослідженні методичні рекомендації до створення та забезпечення функціонування системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів враховують необхідність визначення загальної організаційної основи, що пояснює логіку побудови системи показників з використанням наведених вище вимог і принципів побудови системи показників, що характеризують

соціально-економічний розвиток регіонів та аналіз існуючих методів і підходів до оцінки розвитку їх стану.

У дослідженні аналізуються показники Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, які характеризують різні аспекти соціально-економічного розвитку регіонів України. Запропонована кількість показників соціально-економічного розвитку регіонів, які потенційно можливо використовувати для оперативної (щомісячної та щоквартальної) оцінки, становить на щомісячній основі 60 показників, щоквартально – 19 показників.

Метою дослідження є оцінка і вивчення соціально-економічного розвитку регіонів України шляхом створення та забезпечення функціонування чинної системи моніторингу і діагностики економічної, фінансової, соціальної, екологічної сфер їх життєдіяльності та на їх основі прогнозування рівня соціально-економічного потенціалу територій і формування пропозиції щодо вибору оптимальних і ефективних управлінських заходів.

У дослідженні застосована методика згортання часткових показників, які використовуються для характеристики ієрархічного ряду компонент і визначені за таким принципом: кожна компонента фіксує досягнутий рівень її розвитку, відображує ефективність і враховує зміни в часі [6].

Реалізація логіки побудови системи показників здійснюється таким чином: для показників, які характеризують загальне значення компоненти, прийняті їх абсолютні значення; в якості часткових показників, що характеризують ефективність або відносну величину компоненти, прийняті їх відносні характеристики; для показників, що характеризують відносну швидкість змін компоненти, прийнятий темп росту часткового показника.

Оцінка рівня стану соціально-економічного розвитку регіону здійснюється через аналіз таких сфер як розвиток промисловості, сільського господарства, будівництва, зовнішньої торгівлі товарами та послугами, споживчий ринок, фінанси, населення, ринок праці, житлово-комунальне господарство, розрахунки за енергоносії, інвестиційна діяльність (рис. 1).

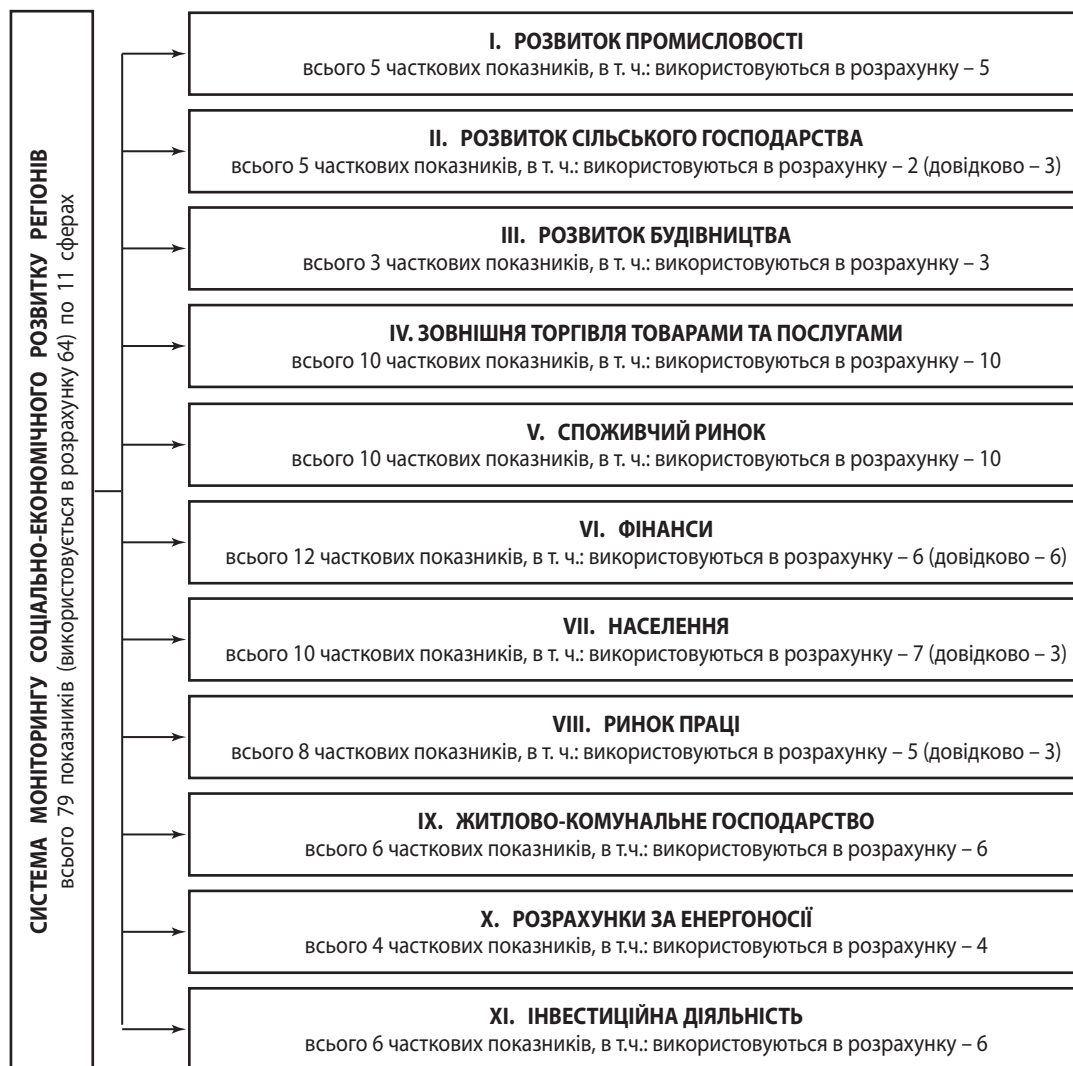

Рис. 1. Структурна схема системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів

Згідно з принципом динамічності системи моніторингу та необхідної різноманітності, перелік первинних показників моніторингу може уточнюватися відповідно до зміни цілей моніторингу, виявлення переважних тенденцій, характеристики критичності того чи іншого аспекту, напрямку соціально-економічного розвитку.

Для здійснення багатостороннього, об'єктивного аналізу соціально-економічних процесів у регіоні, проведення аналізу рівня їх розвитку і оцінки потенціалу використовується побудова інтегрального показника.

При побудові інтегрального показника соціально-економічного розвитку регіону необхідно враховувати, що загальним у процесах управління соціально-економічними системами є їх ентропійний характер. Кожна система стабільна лише в тому випадку, якщо стабільним є кожен елемент (ознака) цієї системи. Якщо в системі якийсь елемент нестабільний, то це вплине на загальний стан всіх об'єктів в цілому.

Кожна ознака є динамічною, тому потрібна методика оцінки її впливу на визначений момент. Вона характеризується величиною її ентропії, мається на увазі «міра хаосу, міра неупорядкування елементів (ознак) будь-якої системи» [9]. Чим більше розкидання в оцінці ознаки, тим більше її ентропія. Зі збільшенням ентропії значення ознаки зростає. Чим більше ентропія ознаки, тим більше вона неупорядкована. Якщо ентропія ознаки невелика, то її важливість у загальній сукупності ознак також невелика.

Загальний інтегральний показник рівня соціально-економічного розвитку регіону (СЕРР), а також оцінки його компонент (різного рівня) і елементів (Π_{ij}) розраховується за допомогою формули (1):

$$\Pi_{ij} = \sum_{l=1}^n w_l z_{ijl}, \quad (1)$$

де z_{ijl} – кількісна стандартизована оцінка l -го часткового показника j -го елементу i -ї компоненти регіону;

w^l – коефіцієнт значення l -го часткового показника j -го елементу i -ї компоненти.

Одним з підходів до визначення вагових коефіцієнтів є такий:

$$\Pi_{ij} = \sum_{l=1}^n w_l z_{ijl}, \quad (2)$$

де δ_i – дисперсія (ентропія) l -го часткового показника j -го елементу i -ї компоненти потенціалу регіону;

n – кількість часткових показників, за допомогою яких оцінюється j -й елемент i -ї компоненти регіону.

Найпоширенішим є використання однакових вагових коефіцієнтів для усіх показників, тобто інтегральна оцінка є середньою арифметичною стандартизованих оцінок по кожному з часткових показників. Такий підхід є простішим та прозорішим для аналізу, а ступінь розсіювання показника рекомендується використовувати для попереднього відбору показників.

Стандартизована оцінка l -го окремого показника j -го елементу i -ї компоненти визначається за формулами (3; 4):

а) для показників – стимуляторів:

$$z_{ijl} = \frac{x_{ijl} - x_{\min l}}{x_{\max l} - x_{\min l}}, \quad (3)$$

де x_{ijl} – фактичне значення l -го часткового показника j -го елементу i -ї компоненти регіону;

$x_{\min l}$ і $x_{\max l}$ – відповідно мінімальне і максимальне значення l -го часткового показника j -го елементу i -ї компоненти регіону;

б) для показників – дестимуляторів:

$$z_{ijl} = \frac{x_{ijl} - x_{\min l}}{x_{\max l} - x_{\min l}}, \quad (4)$$

Результатом цього етапу є проведення аналізу і визначення індикативних значень в цілому, по компонентах та часткових показниках в розрізі регіонів України.

Наступний крок полягає у визначенні класів стійкості регіонів по загальній оцінці, її компонентах і часткових показниках відповідно до критеріїв віднесення регіонів до відповідних класів.

За рівнем стійкості у просторовому (за місцем у рейтингу) та часовому (за значенням показників) регіони України поділяються на:

- абсолютно стійкі – регіони, які в рейтингу протягом усього розглядуваного періоду посідали місця не нижче 10-го;
- відносно стійкі – регіони, які в рейтингу протягом усього розглядуваного періоду посідали всі місця не нижче 10-го за винятком одного періоду;
- нестійкі – регіони, які в рейтингу посідали місця з 1-го по 27-е, тобто не відносяться до жодної з інших груп;
- аутсайдери – регіони, які посідали в рейтингу весь час місця нижче 20-го.

Результатом оцінки стійкості кожного регіону є виявлення проблемних напрямів соціально-економічного розвитку регіону в розрізі компонент і часткових показників, визначення причини зміни положення регіону в рейтингу і відпрацювання рекомендацій по збереженню або покращенню місця регіону по кожній компоненті.

Крім того, на етапі оцінки стійкості по часткових показниках виявляються тенденції, які є загальними для всіх регіонів країни, а також тенденції, що характерні для конкретного регіону. Метою вивчення динаміки часткових показників є визначення можливих загроз і передумов покращення положення регіону в рейтингу, а також визначення найбільш важливих складових рейтингу. Вивчення динаміки є передумовою прогнозу на найближчий період.

Наступним кроком, на основі виявлених тенденцій, а також з урахуванням оперативних даних по часткових показниках розробляється оптимістичний і песимістичний прогнози на найближчий період (квартал, півріччя, рік), що враховують можливі випадкові коливання показників, а також вплив неконтрольованих зовнішніх факторів.

Останнім етапом є формування завдань на підставі розроблених прогнозів, визначення індикативних значень по кожному із часткових показників, що беруть участь у моніторингу, які враховують існуючі тенденції і можливості управління.

Отже, представлений методичний підхід до створення і забезпечення функціонування системи моніторингу оцінки соціально-економічного розвитку регіонів:

- пропонує використання об'єктивної і адекватної системи показників, забезпечення точності оцінки, врахування тенденції змін соціально-економічного рівня розвитку для прогнозування майбутніх змін і прийняття ефективних управлінських рішень;
- базується на теоретичних підходах, що є методологічною основою і забезпечують об'єктивність і вірогідність оцінки;
- використовує підхід, заснований на оцінці соціально-економічного розвитку як інтегрального показника за допомогою низки складних агрегованих компонент, великій широті охоплення первинних показників, системному, комплексному підході до формування компонент; застосуванні переважно кількісних методів оцінки; використанні великого числа різнопланових статистичних даних і сучасних економіко-математичних методів.

Система моніторингу та оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України на основі запропонованих у роботі методичних рекомендацій є оперативною, динамічною і гнучкою, показує наявність відмінностей у рівні соціально-економічного розвитку регіонів протягом аналізованого періоду в часі. Проведений на її основі аналіз сприяє виявленню суттєвих відмінностей складових у рівні соціально-економічного розвитку за групами стійкості регіонів, що може свідчити про недостатню ефективність державної і регіональної політики розвитку територій і вказувати на необхідність розробки і прийняття ефективних управлінських рішень щодо підвищення соціально-економічного розвитку країни в цілому та її регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : ІЗМІХ, 2002. – 624 с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; [пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана]. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
3. Кизим Н. А. Уровень и качество жизни населения Автономной Республики Крым : монография / Н. А. Кизим, В. С. Пonomarenko, В. М. Горбатов. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2005. – 240 с.
4. Коваленко Е. Г. Стратегическое управление социально-экономическим развитием территории / Е. Г. Коваленко. – Саратов : Красный Октябрь, 2006. – 240 с.
5. Комарова М. А. О критериях конкурентоспособности региона / М. А. Комарова // Пути и механизмы обеспечения конкурентоспособности российских регионов : сб. науч. тр. – Саратов : Изд-во ПАГС им. П. А. Столыпина, 2007. – 292 с.
6. Конкурентоспособность социально-экономических систем: вызовы нового времени / Под науч. ред. акад. РАН А. И. Татаркина, д-ра экон. наук, проф. В. В. Криворотова. – М. : Экономика, 2014. – 286 с.
7. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону / За наук. ред. Я. О. Побурка. –

Львів : НАН України ; Ін-т регіональних досліджень, 2006. – 306 с.

8. Особенности применения существующих методик интегральной оценки регионов при мониторинге их социально-экономического развития // Экономика Крыма : науч.-практ. журнал. – 2010. – № 4 (33) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://knigilib.net/book/17-yekonomika-kryma-4-332010-nauchno8208prakticheskij-zhurnal/30-osobennosti-primeneniya-sushhestvuyushhix-metodik-integralnoj-ocenki-regionov-pri-monitoringe-ix-socialno-yekonomicheskogo-razvitiya.html>

9. Статистический анализ многомерных объектов произвольной природы / В. И. Васильев, В. В. Красильников, С. И. Плакий, Т. Н. Тягунова. – М. : ИКАР, 2004. – 382 с.

10. Кизим Н. А. Неравномерность регионального развития в Украине: теоретико-методические основы и инструментарий оценки : монография / Н. А. Кизим, Е. В. Раевнева, А. Ю. Бобкова. – Х. : ФЛП Либуркина Л. М.; ИД «ИНЖЭК», 2011. – 200 с.

11. Кизим Н. А. Программно-целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны : монография / Н. А. Кизим, В. В. Узунов. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2007. – 204 с.

12. Системы финансового мониторингу. Методология проектирования : монография / За ред. О. В. Мозенкова. – Х. : ВД «ИЖЕК», 2005. – 152 с.

13. Полякова О. Ю. Подходи до експрес- і фундаментальної діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів / О. Ю. Полякова, І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна // Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. – С. 52 – 57.

14. Ярошенко І. В. Аналіз соціально-економічного розвитку проблемних регіонів країн Європейського Союзу / І. В. Ярошенко // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 45 – 53.

15. Ярошенко І. В. Світовий та вітчизняний досвід підтримки проблемних регіонів / І. В. Ярошенко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 10. – С. 79 – 86.

16. Ярошенко І. В. Механізми державної підтримки проблемних регіонів / І. В. Ярошенко // Моделювання регіональної економіки : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : Плай, 2014. – № 1 (23). – С. 114 – 127.

17. Семигуліна І. Б. Організаційні аспекти формування системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів / І. Б. Семигуліна // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 14 – 15 листопада 2014 р. – Х. : ВД «ИЖЕК», 2014. – С. 451 – 457.

18. Ярошенко І. В. Формування системи теоретичних концептуальних положень та принципів створення системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів / І. В. Ярошенко // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 14 – 15 листопада 2014 р. – Х. : ВД «ИЖЕК», 2014. – С. 486 – 491.

REFERENCES

- Andriichuk, V. H. *Ekonomika ahrarykh pidpryiemstv* [Economy farms]. Kyiv: IZMIKh, 2002.
- Kastels, M. *Informatsionnaia epokha: ekonomika, obshchestvo i kultura* [The Information Age: Economy, Society and Culture]. Moscow: GU VShE, 2000.
- Kizim, N. A., Ponomarenko, V. S., and Gorbatov, V. M. *Uroven i kachestvo zhizni naseleniia Avtonomnoy Respubliki Krym* [Level

and quality of life of the population of the Autonomous Republic of Crimea]. Kharkiv: INZhEK, 2005.

Kovalenko, E. G. Strategicheskoe upravlenie sotsialno-ekonomicheskim razvitiem territorii [Strategic management of socio-economic development of the territory]. Saransk: Krasnyy Oktiabr, 2006.

Komarova, M. A. "O kriteriiakh konkurentosposobnosti regiona" [On the criteria of regional competitiveness]. In Puti i mekhanizmy obespecheniia konkurentosposobnosti rossiyskikh regionov. Saratov: Izd-vo PAGS im. P. A. Stolypina, 2007.

Konkurentosposobnost sotsialno-ekonomicheskikh sistem: vyzovy novogo vremeni [Competitiveness of socio-economic systems: challenges of modern times]. Moscow: Ekonomika, 2014.

Kizim, N. A., Raevneva, E. V., and Bobkova, A. Yu. Neravnomernost regionalnogo razvitiia v Ukraine: teoretiko-metodicheskie osnovy i instrumentariy otsenki [Uneven regional development in Ukraine: theoretical and methodological framework and assessment tools]. Kharkiv: FLP Liburkina L. M.; ID «INZhEK», 2011.

Kizim, N. A., and Uzunov, V. V. Programmno-tselevoy podkhod k gosudarstvennomu upravleniiu sotsialnoy napriazhennosti v regionakh strany [Target-oriented approach to the governance of social tension in the country]. Kharkiv: INZhEK, 2007.

Monitorynhovi otsiniuvannia skladnykh sotsialno-ekonomichnykh iavysch rozvytku rehionu [Monitoring evaluation of complex socio-economic phenomena development]. Lviv: NAN Ukrainy; In-t rehionalnykh doslidzhen, 2006.

"Osobennosti primeneniia sushchestvuiushchikh metodik integralnoy otsenki regionov pri monitoringe ikh sotsialno-ekonomicheskogo razvitiia" [Features of the application of existing methods of integral evaluation of regions in monitoring their social and economic development]. <http://knigilib.net/book/17-yekonomika-kryma-4-332010-nauchno8208prakticheskij-zhurnal/30-osobennosti-primeneniya-sushhestvuyushhix-metodik-integralnoj-ocenki-regionov-pri-monitoringe-ix-socialno-yekonomicheskogo-razvitiya.html>

Poliakova, O. Yu., Yaroshenko, I. V., and Semyhulina, I. B. "Pidkhody do ekspres- i fundamentalnoi diahnostryky problem sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv" [Approaches to rapid diagnosis and fundamental problems of socio-economic development]. Biznes Inform, no. 6 (2014): 52-57.

Systemy finansovoho monitorynhu. Metodolohiia proektuvannia [Financial monitoring system. Design methodology]. Kharkiv: INZhEK, 2005.

Semyhulina, I. B. "Orhanizatsiini aspekty formuvannia systemy monitorynhu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv" [Organizational aspects of the formation of the monitoring system of socio-economic development]. Konkurentospromozhnist ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky. Kharkiv: INZhEK, 2014.451-457.

Vasilev, V. I. et al. Statisticheskii analiz mnogomernykh obektov proizvolnoy prirody [Statistical analysis of multi-dimensional objects of an arbitrary nature]. Moscow: IKAR, 2004.

Yaroshenko, I. V. "Svitovyi ta vitchyzniani dosvid pidtrymky problemnykh rehioniv" [National and international support to troubled regions]. Biznes Inform, no. 10 (2014): 79-86.

Yaroshenko, I. V. "Mekhanizmy derzhavnoi pidtrymky problemnykh rehioniv" [State support troubled regions]. Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky, no. 1 (23) (2014): 114-127.

Yaroshenko, I. V. "Analiz sotsialno-ekonomichnoho rozvytku problemnykh rehioniv krain IEvropeiskoho Soiuzu" [Analysis of socio-economic development of problem regions of the European Union]. Problemy ekonomiky, no. 3 (2014): 45-53.

Yaroshenko, I. V. "Formuvannia systemy teoretychnykh kontseptualnykh polozhen ta pryntsyviv stvorennia systemy monitorynhu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv" [Formation of theoretical conceptual provisions and principles of the system for monitoring socio-economic development]. Konkurentospromozhnist ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky. Kharkiv: INZhEK, 2014. 486-491.